

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مؤسسه آموزش عالی پارسا

دانشکده علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد «M.A.»

عنوان:

اجرای حدود در عصر غیبت

استاد راهنما:

دکتر سید مجتبی حسین نژاد

دانشجو:

سید ابراهیم میرکاظمی عزیزی

تابستان ۱۳۹۶

ب

تقدیم به:

خدایی که آفرید

جهان را، انسان را، عقل را، علم را، معرفت را، عشق را

و به کسانی که عشقان را در وجودم دیدند

کاهی بیایم و احوالشان را بپریم

باسباس ازسه وجودمقدس:

آنان که ناتوان شند تا ما به توانایی برسیم...
مویشان سپید شد تا ما رو سفید شویم...
و عاشقانه سوختند تا کرمایش وجود ما و رو سبکتر را همان باشند...

مدر
۴

مادر

استادینان

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
چکیده	۱
مقدمه	۲
۱-مقدمه	۳
۲-بیان مسأله	۴
۳-ضرورت و مبانی نظری پژوهش	۵
۴-اهداف پژوهش	۶
۵-سؤال‌های پژوهش	۶
۶-فرضیه های پژوهش	۶
۷-پیشینه پژوهش	۷
۸-روش پژوهش	۹
۹-سازماندهی پژوهش	۱۰
فصل اول: مفاهیم و کلیات تحقیق	۱۱
۱-۱-معنای لغوی حد	۱۲
۱-۲-معنی اصطلاحی حد	۱۴
۱-۳-فلسفه حدود	۱۵
۱-۵-انواع حدود	۱۸
۱-۶-۱-مفهوم تعزیر	۱۹
۱-۶-۱-۱-معنای لغوی تعزیر	۱۹
۱-۶-۱-۲-معنای اصطلاحی تعزیر	۱۹
۱-۶-۱-۳-تعزیرات شرعی	۲۱
۱-۶-۱-۴-تعزیرات حکومتی	۲۲
۱-۶-۱-۵-فلسفه تعزیرات	۲۳
۱-۷-۱-فرق تعزیر و حد	۲۳
۱-۸-تمایز حد از تعزیر با ملاک "اهمیت" و درجه "قبح اخلاقی"	۲۴

۹-۱-	تمایز حد از تعزیر بر مبنای حق الله و حق الناس.....	۲۶
	فصل دوم: تشریح مجازاتهای حدی	۳۱
۱-۲-	هدف از تشریح مجازاتهای حدی	۳۲
۲-۲-	اهداف خاص در جرایم حدی.....	۳۲
۳-۲-	پیش گیری از ارتکاب جرایم حدی.....	۳۳
۴-۲-	اصلاح مرتکب	۳۹
۵-۲-	اجرای عدالت.....	۴۲
۲-۶-	علت تفکیک جرایم حدی از سایر جرایم.....	۴۴
	فصل سوم: اقوال و ادله ی فقهای قائلین به اجرای حد در عصر غیبت و عدم آن	۵۳
۳-۱-	اجرای حد در عصر غیبت	۵۴
۳-۲-	قائلین به جواز اجرای حدود.....	۵۶
۳-۳-	دلایل موافقان اجرا	۵۹
۴-۳-	اجرا در ملاء عام	۶۰
۵-۳-	دلایل قائلین به عدم اجرای حد در زمان غیبت	۶۱
۳-۶-	اقوال فقها در عدم اجرای حدود در عصر غیبت.....	۶۲
۳-۷-	ادله عدم اجرای حد در عصر غیبت.....	۶۴
۳-۸-	نقد و بررسی اقوال فقها	۶۵
۳-۸-۱-	اشکالات قول به جواز اجرای حدود در عصر غیبت	۶۵
۳-۸-۲-	اشکالات قول به عدم جواز.....	۶۷
۳-۸-۳-	نظریهء مختار.....	۶۸
	نتیجه گیری و پیشنهادات	۷۲
	منابع و مآخذ	۷۵

چکیده

با وجود آنکه بر اساس توصیه های دین اسلام برای اجرای حدود و تعزیرات، علاوه بر آثار مثبت وضعی آن اهتمام خاصی قایل شده‌اند اما همواره موضوع اقامه حدود و یا تعطیلی آن در عصر غیبت معصومین (ع)، یکی از مسائل پرماجرا در فقه، بوده است، تا آنجا که منجر به ایجاد دو گروه نظر فقهی متقابل شده است هدف از این تحقیق بررسی نقل قولها و ادله فقها در مورد اجرای حدود در عصر غیبت می باشد. با بررسی آرا و عقائد فقها، نتیجه گرفته شد مبتنی بر اینکه، عده‌ای از فقها موافقین و برخی از محققین فقها نیز مخالف اجرای حدود در زمان غیبت هستند و این حق را وظیفه اختصاصی معصوم یا نایب خاص ایشان می دانند. بر اساس نتیجه‌ای که از بررسی این نظرات به دست آمده، می‌توان چنین اظهار کرد که حکم اولی در این موضوع، جواز اقامه حدود است که در عصر غیبت، توسط فقیه جامع شرایط، اجرا می‌گردد؛ اما اگر اقامه برخی حدود با کیفیت ویژه آن در برهه‌ای از زمان موجب تنفر افکار عمومی از اسلام و در نتیجه تضعیف اساس دین گردد، باید اقامه آن حد را تا توجیه افکار عمومی به تاخیر انداخت. در این تحقیق سعی شده است تا با بررسی و تحلیل ادله طرفین در هر موضوع، مستندات روایی موجود در این زمینه را مطرح و ابعاد گوناگون این موضوع مورد کنکاش قرار گیرد.

کلید واژه: حدود شرعی؛ اقامه حدود؛ تعطیل حدود؛ عصر غیبت

مقدمه

۱- مقدمه

در این تحقیق به بررسی اجرای حدود در عصر غیبت از منظر فقه و مبانی حقوق پرداخته شده است، از میان مجازات های پیش بینی شده در شرع مقدس، حدود با توجه به ویژگی هایی که دارند، جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده اند، مجازات متخلفین از قانون و افراد متعددی به حریم فرد و جامعه، از اصول پذیرفته شده در دین مبین اسلام و همه جوامع بشری است. از مهم ترین مباحثی که در عصر غیبت در محافل علمی فقها و حقوق ایران مطرح شده، موضوع اجرا و یا تعطیل حدود شرعی در عصر غیبت امام معصوم (ع) است؛ تا آنجا که اظهار نظرهای کاملاً متفاوتی در این موضوع ارائه شده است در یک تقسیم بندی کلی می توان این نظرات را به سه دسته تقسیم کرد: مشهور فقهای امامیه قائل به جواز اقامه حدود، گروهی قائل به تعطیل آن و برخی در حکم دادن توقف کرده اند بر اساس نتیجه ای که از بررسی این نظرات بدست آمده می توان چنین اظهار کرد که حکم اولی در این موضوع، جواز اقامه حدود است که در عصر غیبت توسط فقیه جامع شرایط افتا اجرا می گردد، اما اگر اقامه برخی حدود با کیفیت ویژه آن در برهه ای از زمان موجب تنفر افکار عمومی از اسلام و در نتیجه تضعیف اساس دین گردد، باید اقامه آن حد را تا زمان توجیه افکار عمومی نسبت به اجرای حدود شرعی و علت وضع آن موقتاً تعطیل کرد.

۲- بیان مسأله

حد در لغت، حداقل به دو معنا به کار رفته است: یکی مرز و انتها و دیگری منع (جوهری، ۱۴۰۷: ۴۶۲). در قانون مجازات اسلامی حد چنین تعریف شده است: «حد، به مجازاتی گفته می‌شود که نوع و میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده است.» (ماده ۱۳ قانون مجازات اسلامی).

در بینش الهی اجرای حدود الهی یکی از ضروری‌ترین و حیاتی‌ترین مسائل اجتماعی و از وظایف مهم حکومت اسلامی است. بدون اجرای حدود، دوام و بقای جامعه اسلامی تضمین نخواهد شد و هر نوع تأخیر، تعدیل و تخفیف در آن به مثابه تعطیل قانون الهی و در حقیقت یک نوع نافرمانی در مقابل احکام الهی و اسلامی است. امام صادق (ع) در اهمیت اجرای حدود می‌فرماید: «حد یقام فی الارض ازکی فیها من مطر اربعین ليله و ایامها»؛ حدی که در روی زمین اجرا شود از باران چهل شبانه روز پاکیزه تر است.» (حر عاملی، ۱۴۱۶: ۳۰۸).

گرچه آموزه‌های دینی ما برای اجرای حدود و تعزیرات، علاوه بر آثار مثبت وضعی آن اهتمام خاصی قایل شده‌اند اما همواره یکی از مسائل پرماجرا در فقه، موضوع اقامه حدود و یا تعطیلی آن در عصر غیبت معصومین (ع) بوده است تا آنجا که منجر به ایجاد دو جبهه متقابل گردیده است؛ عده‌ای از فحول فقهای امامیه در صف موافقین قرار گرفته‌اند، و برخی از محققین فقها نیز مخالف اجرای حدود در زمان غیبت گردیده و این حق را وظیفه اختصاصی معصوم یا نایب خاص ایشان دانسته‌اند. در مورد تعزیرات نیز این اختلاف به چشم می‌خورد که تعیین کمیّت و کیفیت تعزیر به عهده حاکم به معنای قاضی بوده و یا این که از اختیارات حاکم اسلامی یعنی ولیّ امر است (مسجدسرای و مومنی، ۱۳۸۸: ۱).

بیان مساله این تحقیق را می توان در قالب پاسخ به سوالات ذیل بیان نمود:

مجوز شرعی علنی بودن اجرای حدود چیست و گستره علنی بودن آن تا کجاست؟ نگاه کتاب و سنت در این موضوع چگونه است؟ دلایل موافقان و مخالفان اجرای علنی حدود کدام است؟ اینها پرسشهایی است که محقق در صدد پاسخ به آنها بوده و در دو مقام، همراه با طرح نظریه های فقها و بررسی آنها، اجرای علنی حدود را بررسی خواهد نمود و به آثار مثبت و منفی فردی و اجتماعی آن می پردازد.

۳- ضرورت و مبانی نظری پژوهش

مشروعیت اجرای حدود الهی در عصر غیبت همواره محل مناقشه فقهای متقدم و متأخر بوده است؛ به گونه ای که برخی از فقها اجرای حدود را مشروط به حضور امام معصوم علیه السلام می دانند؛ اما عده ای دیگر معتقدند این مهم در عصر حضور به عهده امام علیه السلام و در عصر غیبت به عهده فقیه جامع الشرایط است. اهمیت آثار مترتب بر پذیرش هر یک از این دو اندیشه فقهی، ضرورت تبیین مستقل این موضوع را آشکار می سازد. در این تحقیق به تبیین اقوال و ادله موافقین و مخالفین اجرای حدود در عصر غیبت پرداخته شده و نظریه جواز اجرای حدود در عصر غیبت ارجحیت دانسته شده است. قانون گذار نیز در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران نظر موافقین اجرای حدود در زمان غیبت را پذیرفته و قائل به لزوم اجرای حدود است. از این رو حدّ به عنوان یکی از مجازات های قانونی در ماده ۱۴ قانون مجازات اسلامی، مورد تأکید قانون گذار قرار گرفته است. تحقیق حاضر به شیوه توصیفی - کتابخانه ای است.

۴-اهداف پژوهش

هدف از این پژوهش واکاوی اقوال و ادله فقها و ارائه نوشتاری در زمینه اجرای حدود در زمان غیبت است.

۵-سؤال‌های پژوهش

۱) اقوال فقها در رابطه با اجرای حدود در زمان غیبت بر چند قسم است؟

۲) دلایل قائلین به اجرای حد در زمان غیبت چیست؟

۳) دلایل قائلین به عدم اجرای حد در زمان غیبت چیست؟

۶-فرضیه های پژوهش

در ارتباط با اجرای حدود در زمان غیبت سه قول (قسم) وجود دارد:

۱) قول به جواز اجرای حدود در زمان غیبت امام معصوم (ع)

۲) قول به عدم جواز اجرای حدود و اختصاص آن به زمان حضور معصوم (ع)

۳) قول به عدم جواز اجرای حدود در زمان غیبت و جایگزینی تعزیر به جای آن

۷-پیشینه پژوهش

محمدعلی زارعی (۱۳۹۳) تحقیقی با عنوان «بررسی آثار اجرای حدود در عصر غیبت از منظر فقه و مبانی حقوق» انجام داد. ایشان بیان داشته اند؛ از مهم ترین مباحثی که در عصر غیبت در محافل علمی فقها و حقوق ایران مطرح شده، موضوع اجرا و یا تعطیل حدود شرعی در عصر غیبت امام معصوم (ع) است؛ تا آنجا که اظهار نظرهای کاملاً متفاوتی در این موضوع ارائه شده است در یک تقسیم بندی کلی می توان این نظرات را به سه دسته تقسیم کرد: مشهور فقهای امامیه قائل به جواز اقامه حدود، گروهی قائل به تعطیل آن و برخی در حکم دادن توقف کرده اند بر اساس نتیجه ای که از بررسی این نظرات بدست آمده می توان چنین اظهار کرد که حکم اولی در این موضوع، جواز اقامه حدود است که در عصر غیبت توسط فقیه جامع شرایط افتا اجرا می گردد، اما اگر اقامه برخی حدود با کیفیت ویژه آن در برهه ای از زمان موجب تنفر افکار عمومی از اسلام و در نتیجه تضعیف اساس دین گردد، باید اقامه آن حد را تا زمان توجیه افکار عمومی نسبت به اجرای حدود شرعی و علت وضع آن موقتاً تعطیل کرد.

نتایج نشان می دهد که گرچه آموزه های دینی ما برای اجرای حدود و تعزیرات تحریم می نماید و علاوه بر آثار مثبت وضعی آن اهتمام خاصی قائل شده اند، لکن برخی از محققین از فقها نیز مخالف اجرای حدود در زمان غیبت گردیده و این حق را وظیفه اختصاصی معصوم یا نایب خاص ایشان دانسته اند.

در مورد تعزیرات نیز این اختلاف به چشم می خورد که تعیین کمیت و کیفیت تعزیر به عهده حاکم به معنای قاضی بوده و یا این که از اختیارات حاکم اسلامی یعنی ولی امر است. در این مطالعه با استفاده از روش توصیفی تحلیلی از طریق مراجعه به کتابخانه ها و تهیه فیش به بررسی و تحلیل ادله طرفین در هر دو موضوع و مستندات روایی موجود پرداخته شده و نتایج حاصل تحقیق این است که حکومت اسلامی و ولی فقیه در عصر غیبت دارايمشروعیت می باشد و نیل به عدالت، آرمانهای اسلام و حکومت اسلامی، با اجرای حدود در عصر غیبت توسط فقیه جامع الشرایط افتا محقق می گردد.

محمد رسول آهنگران و مصطفی مسعودیان (۱۳۹۰) تحقیقی با عنوان « اجرای حدود در عصر غیبت؛ مبانی و چالش‌ها» انجام دادند و بیان داشتند که؛ از مهم‌ترین مباحثی که در عصر غیبت در محافل علمی فقها مطرح شده، موضوع اجرا و یا تعطیل حدود شرعی در عصر غیبت امام معصوم (ع) است؛ تا آنجا که اظهار نظرهای کاملاً متفاوتی در این موضوع ارایه شده است. در یک تقسیم بندی کلی، می توان این نظرات را به سه دسته تقسیم کرد: مشهور فقهای امامیه قایل به جواز اقامه حدود، گروهی قایل به تعطیل آن و برخی در حکم دادن توقف کرده‌اند. بر اساس نتیجه‌ای که از بررسی این نظرات به دست آمده، می توان چنین اظهار کرد که حکم اولی در این موضوع، جواز اقامه حدود است که در عصر غیبت، توسط فقیه جامع شرایط افتا، اجرا می‌گردد؛ اما اگر اقام برخی حدود با کیفیت ویژه آن در برهه‌ای از زمان موجب تنفر افکار عمومی از اسلام و در نتیجه تضعیف اساس دین گردد.

حمید مسجدسرایبی و عابدین مومنی (۱۳۸۸) تحقیقی با عنوان «اجرای حدود در عصر غیبت» انجام دادند و بیان داشتند که؛ در مورد تعزیرات نیز این اختلاف به چشم می خورد که تعیین کمیت و کیفیت تعزیر به عهده حاکم به معنای قاضی بوده و یا این که از اختیارات حاکم اسلامی یعنی ولی امر است. در این تحقیق کوشش شده است ضمن بررسی و تحلیل ادله طرفین در هر دو موضوع، مستندات روایی موجود در این زمینه را مطرح ساخته و ابعاد گوناگون این موضوع مورد کنکاش قرار گیرد.

۸- روش پژوهش

روش تحقیق در این تحقیق بصورت کتابخانه ای بوده است. این تحقیق براساس منابع حقوقی و منابع فقهی سازمان یافته است. روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و رجوع به اسناد و مدارک می باشد. ابزار گردآوری اطلاعات این تحقیق فیش، جدول، نمونه برداری می باشند. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات به صورت بررسی تحلیلی و استنباطی-استنتاجی می باشد.

۹- سازماندهی پژوهش

این تحقیق شامل یک چکیده و یک مقدمه و ۵ فصل می باشد، که در مقدمه (به بیان مساله، اهمیت و ضرورت تحقیق، اهداف تحقیق و...) پرداخته خواهد شد. در فصل اول به مفاهیم و کلیات تحقیق اشاره شده است. در فصل دوم هدف از تشریح مجازات حدی و در فصل سوم اقوال و ادله ی فقهای قائلین به عدم اجرای حد در عصر غیبت و در فصل چهارم اقوال و ادله ی فقهای قائلین به عدم اجرای حد در عصر غیبت و در فصل پنجم پس از نقد و بررسی ادله ی قائلین به اجرای حد و ادله ی قائلین به عدم اجرای حد به تبیین نظریه مختار پرداخته می شود و در پایان نتیجه گیری ارائه خواهد شد.

فصل اول

مفاهیم و کلیات تحقیق

۱-۱- معنای لغوی حد

در فرهنگ فارسی معین این معانی ذکر گردیده است: «۱- اندازه ها. از اندازه خود در گذشتن، پا از گلیم خود درازتر کردن ۲- سوی ها، کرانه ها، مرزها، سامان ها ۳- آیین ها. روش ها، کنار و گوشه ها. آیین ها و روش ها» (معین، ۱۳۸۱: ۱۳۴۲).

در ترجمه المنجد این چنین آمده است: «حَدٌّ و حَدَدٌ: باز داشتن، دفع کردن، حد زدن، اندازه کردن، کناره چیزی را نمایان کردن، تمیز دادن چیزی از چیزی، حرام کردن. حَدَّ اللهُ ذَلِكُ عَنَّا: منع و رفع کرد خدا این را از ما. حَدَدْتُ عَلَيْهِ حَدًّا: خشم گرفتم بر او. أَحَدًا عَلَيْهِ: بر او سوگواری نمود، لباس سیاه پوشید. حَدَّتِ الْمَرْأَةُ حَدًّا و حَدَادًا و أَحَدَّتْ: جامه و لباس سیاه پوشید زن بعد وفات شوهر. حَدَّ الشَّيْءُ: تمیز داد آن چیز را. حَدَّ السَّكِينِ: تیز کرد کارد را به سنگ یا سوهان» (لویس، ۱۳۷۷: ۳۲۶).

و در کتاب المفردات به این شرح آمده است: «الْحَدُّ الْعَاجِزُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ الَّذِي يَمْنَعُ اخْتِلَافَ أَحَدِهِمَا بِالْآخَرِ، يُقَالُ حَدَدْتُ كَذَا جَعَلْتُ لَهُ حَدًّا يُمَيِّزُهُ وَحُدُّ الدَّارِ مَا تَمَيَّزُ بِهِ عَنْ غَيْرِهَا وَحَدَّ الشَّيْءُ الْوَصْفُ الْمَحِيطُ بِمَعْنَا الْمَمَيِّزُ لَهُ عَنْ غَيْرِهِ، وَحَدُّ الزَّانَا وَالنَّخْمِ سَمِي بِهِ لِكَوْنِهِ مَانِعًا لِمَتَاعِيهِ عَنْ مَعَاوَدِهِ مِثْلَهُ وَ مَانِعًا لِغَيْرِهِ أَنْ سِيلَكَ مَسْلَكَهُ وَقَالَ اللهُ تَعَالَى: (وَتِلْكَ حُدُودُ اللهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللهِ) (راغب اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۰۹).

در مجمع البحرین تحقیق زیبایی صورت پذیرفته است: "حد: قوله تعالى: يُحَادُّونَ اللَّهَ وَ رَسُوْلَهُ [۵/۵۸] ای یحاربون الله و رسوله و یعادونهما أن یتجاوزوهما، و قیل یجانبون الله و رسوله، أي یكونون فی حد و الله و رسوله فی حد قوله حَدَّ اللَّهُ و فی الحدیث " إن الله جعل لكل شیء حدا و جعل علی من تعدی الحد حدا" ای عذابا، و ذلك كحد القاذف و الزانی، و سمی حدا لمنعه من المعاودة، و أصله مصدر. و فيه " إقامة الحد أنفع فی الأرض من المطر أربعین صباحا." و الحدود الشرعیة عبارة عن الأحكام الشرعیة مثل حد الغائط كذا و حد الوضوء كذا و حد الصلاة كذا، قوله ع " للصلاة أربعة آلاف حد." (طریحی، ۱۳۷۵).

واژه حدود چهارده بار در قرآن، غالباً با تعبیر «حدودالله»، به کار رفته و مراد از آن، فرایض و مُحَرَّمات الهی یا به تعبیر دیگر اوامر و نواهی خداوند است؛ ازاین‌رو، مفهوم قرآنی حدود گسترده‌تر از معنای مصطلح فقهی است (ابن اثیر، ۱۳۶۴: ۳۸۵؛ ابن تیمیه، ۱۴۲۱: ۱۵۷).

در احادیث، حد به معانی متعددی به کار رفته است، از جمله معنای لغوی یعنی بازداشتن و معانی دیگر یعنی کیفر معین (معنای فقهی)، کیفر نامعین یا هرگونه کیفر (موسوی اردبیلی، ۱۴۱۳: ۳۶-۴۰، محقق داماد، ۱۳۸۰: ۶۷-۷۰).

۲-۱- معنی اصطلاحی حد

در اصطلاح فقهی، مراد از حدود در این بحث، برخی مجازاتهای بدنی با اندازه‌های مشخص است که از جانب شرع برای جرائمی خاص تعیین شده است (شهیدثانی، ۱۴۱۹:۳۲۵).

باتوجه به اهمیت موضوع حدود، در منابع جامع فقهی، معمولاً مباحثی اصلی به حدود اختصاص دارد (مالک بن انس، ۱۴۰۶: ۸۱۹-۸۴۱) علاوه بر این، فقها در ضمن دیگر مباحث فقهی (مانند لعان، شهادت، اطعمه و اشربه، امر به معروف و نهی از منکر)، به احکام حدود نیز پرداخته‌اند (نجفی، ۱۹۸۱: ۱۵۵-۱۵۹).
به تعبیر قانون مجازات اسلامی ایران، حد به مجازاتی گفته می‌شود که نوع، میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده باشد.

حدود بعنوان یکی از مجازاتهای پنجگانه در ماده ۱۲ق.م.ا.تصریح و ماده ۱۳ همان قانون حد را چنین تعریف نموده است.

((حد به مجازاتی گفته می‌شود که نوع و میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده است)) و این تعریف در مقابل تعزیر است که به موجب ماده ۱۶ قانون مزبور عبارت از:

تادیب و یا عقوبتی است که نوع و مقدار آن در شرع تعیین نشده و به نظر حاکم واگذار شده است از قبیل حبس و جزای نقدی و شلاق که میزان شلاق بایستی از مقدار حد کمتر باشد.